

Möt en blomnörd!

Ulla-Britt Andersson är Ölands botanist och dessutom ÅRETS ÖLÄNNING!

Ulla-Britt är den 44:e mottagaren av Sollidenpriset och juryns motivering löd: Hennes livslånga folkbildarinsats kulminerade våren 2024 i ett botaniskt praktverk utan motstycke. Med outtröttlig passion synliggör hon naturens mångfald och sprider kunskap om hela Ölands flora.

Det blir Grande Finale! Hundraelva betalande är vi, rekord för i sommar! Så många har kommit för att lyssna på det sista frukostmötet för den här sommaren som arrangeras av Föreningen "Öland Kust till Kust". Vi är många som väntar, så många att vi får sitta nära, så många att en del får sitta inne under tak. Kaffekopparna doftar nybryggt kaffe och vinden dagen till ära är ljummen. Vid piren i Sandvik står husbilarna på rad och det slamras i köket på Sandviks Fisk och Hamn kök när personalen förbereder dagens lunch. Vi blir fler och fler som kommer för att lyssna vad en blomnörd har att säga. Stol efter tas fram för att alla ska få sitta och vi bländas av solen från en klarblå himmel när det hissas ner stolar från "övre däck" och prick klockan nio välkomnas Blomnörderna med varma applåder. Jag funderar på ordet nörd, en nörd för mig när jag var liten var ett skällsord som man kallade någon som bara pratade om ett visst ämne, någon som "snöade" in sig på samma sak, som vi sa. Nu kommer ni få höra vad en riktig blomnörd från Öland har att säga och ordet nörd har för mig fått en helt annan innebörd! Det är nog det mest positiva man kan bli kallad för!

Ulla-Britt Andersson välkomnades med varma applåder och innan hon ens hann börja sitt föredrag fick hon ett stort fång vilda blommor i olika färger och storlekar av en kvinna i publiken – Kan du berätta lite om de här blommorna, säger hon. Ulla-Britt skrattar och säger- Oj, tänk om jag inte gjort hemläxan! Hon visar upp blommorna en efter en Vildmorot, Stormåra, Bosyska, japansk lykta, Kålmolke och Gulmåra, vi lyssnar, så vackert tänker jag, namnen är som poesi. Jag avbryts av lite fniss när hon fortsätter: -Ja, och här ser ni Väddklint, hon håller upp Den använde man förr för att driva på korna med, det är ett ganska hårt "gräs" fortsätter hon och slår till i luften. - Det blev en rejäl snärt så korna fick fart! Det blir applåder och skratt! Hon fortsätter, - Sedan har vi Gulmåra eller "Trätogräs" som det kallades, det användes förr när det var fest i gårdarna. Ulla-Britt berättar att gulmåran ströddes över golvet, för att få bort stanken från de skitiga gubbarna och få en fräschare doft eftersom gulmåran just doftar väldigt gott. Efter att festen pågått ett tag och gubbarna tagit sig några huttar blev det till slut slagsmål och man skyllde då på gulmåran, det sas att det var gulmåran fel att de slogs och den fick då namnet Trätogräs. -Ja, fortsätter Ulla-Britt, där brännvinet gick in, gick vettet ur! Vi skrattar! Ulla-Britts föredrag är som en levande film, vi ser, doftar och förnimmer, vi hör de vackraste blomnamn och ser hur gubbarna slåss i Gulmårans blommor...

Vi får veta att Kransborren är en växt som finns i Sandvik, ett litet bestånd vid Hamnmagasinet, den röda boden precis ovanför hamnen. Det är en gammal ovanlig medicinalväxt, släkt med timjan som troligtvis har förts in i Sverige under medeltiden. Stjälken innehåller bitterämnen som användes för att bota besvär från lungor och mage. Ulla-Britt håller upp boken: "**Calmar läns och Ölands flora**" av Magnus Gustav Sjöstrand från 1863. Hon bläddrar vördnadsfullt i den, och läser med noggrann gammalsvensk betoning:

-Stjelken upprätt, grenig, ullig. Bladen äggrunda, skaftade, skrynkliga, ojemnt naggade, de öfre nedlöpande. Fodertänder krokuddiga. Hela växten grått filtluden. Mångårig. Juli, Aug. Blommor vita. Småland: h. o. d (här och där). Öland: allmän Citat ut Sjöstrand 1863 om kransborren.

-Gräsklippning vid boden där kransborren växer är ett bekymmer, fortsätter Ulla-Britt när hon läst färdigt, det klipps för hårt och det är inte bra för kransborren, risken är att det tar död på den.

-Vem ansvarar för klippningen? fortsätter hon, något måste göras. -Har ni hört att det ska byggas en restaurang där, säger en kvinna och det kommer säkert byggas ett stort trädäck också, vad händer med Kransborren då? -Det kan väl inte vara tillåtet om det finns fridlysta växter, säger en annan. -Den kanske måste flyttas, vem har ansvar för att den inte förstörs! Rösterna är samstämmiga, Kransborren måste räddas! Ulla-Britt berättar att hon varit där och letat och att hon hittat ett litet bestånd som borde flyttas för att överleva och att det endast finns 10 plantor på Öland -Kanske kan vi hitta en plats i Sandvik, i någons trädgård där den kan få vara ifred, säger hon.

Vår blomnörd fortsätter att berätta om ovanliga och en del fridlysta växter som finns på Öland. -Här ser ni Martorn, Ulla-Britt håller upp en bild på den lite oansenliga stickiga plantan, hon skickar runt bilden till oss och berättar att den finns på badstranden i hamnen i Sandvik och att den är rödlistad och fridlyst. Den växer på sand och ibland på lite grusiga platser just vid havet. Den finns även i Halland, Skåne och på Gotland. De största hoten för Martornen är vi människor och det intensiva badlivet på sommaren. -De små plantorna trampas sönder och de stora plantorna rycks upp eftersom de sticks! Hon fortsätter: -Även båtarna som läggs upp på stranden över plantorna är ett hot. Vi får veta att det första fyndet av Martornen gjordes av Linne år 1741 vid Byrums Sandvik på norra Öland och där det fortfarande än idag finns avläggare. En svindlande tanke, tänk att vi har en planta på vår ö som funnits så länge. -Den och många växter beskrivs i Linnés: "En reseberättelse" från 1741. -Läs den! Säger Ulla-Britt och håller upp boken. -Linné förordade att rötterna från Martonen kunde kokas och ätas som sparris, fortsätter hon, fast det är inget jag rekommenderar, publiken skrattar! Nä, tänker jag, man äter inte fridlysta växter.

-Vresrosen är också ett hot, fortsätter hon eftersom den sprider sig lätt och trivs där Martornen trivs, den bildar stora snår som tar över och kväver Martornen. Jag tänker tillbaka på det förra frukostmötet där vi fick veta att de vackra, doftande, växterna både på land och i havet är de som kväver, sprider sig, tar över och förstör. Martornen den stickiga och fridlysta vill vi människor ta bort, medan Vresrosen den som kväver, den bländar oss med sin skönhet och doft. -Har någon varit på Gotska Sandön? Undrar Ulla-Britt. Hon berättar att det finns mycket Martorn där och pga. att badgästerna är få kan den överleva och föröka sig. Ja då var vi där igen, det är vi människor trampar ner, förstör och skövlar, precis som de invasiva arterna vi hjälpt till att föra hit. Arterna som är utrustade med allt som gör att de kan ta över och breda ut sig.

Smitande trädgårdsväxter kan bli invasiva.

– Ni har säkert sett den vackra rosaröda pipörten, säger Ulla-Britt. Den växer söder om Djupvik och börjar sprida sig ordentligt och den är släkt med kaprifolen, säger hon och börjar dela ut foton på pipörten. -Det är värstingen, den sprider sig och expanderar rekordsnabbt och nu har vi ett 20 tal växtplatser på Öland. I Bläse Kalkugn på Gotland har den blivit ett stort problem. -Vi får se säger Ulla-Britt, vi får se vad vi ska göra med den här, den sprider sig snabbt! Klipplinet, som växer söder om Knisa mosse, den skira ljusblå blomman, min absoluta favorit, är tydligen också en trädgårdsväxt som smitit. -Ni har säkert sett att många stannar och fotar av den, fortsätter hon. Ja, det har jag också gjort, tänker jag, så många fina sommarkvällar jag legat på mage och fotat, ont anande att även den här skira blomman är en smitare! Smitare finns det fler av! Nu radas mina favoriter upp, Jättevallmo, Hjärtverbena, Praktkungslys, och Lammöron.

-Visste ni förresten att det finns rödlistade maskrosor säger vår blomnörd med ett leende, det går ett sus genom publiken. Vi får veta att de är främst sandmaskrosor som växer längs kustvägen och att det finns nästan 600 arter i Sverige och 70 av dem är rödlistade. -Så nu får ni gå med lupp och syna de små blommorna innan ni gräver upp dem!

Varför är det vackra ofta invasivt, mycket och stort? Varför tar det över och sprider sig? Tänk om det är naturen sätt att slå tillbaka, slå tillbaka mot oss människor för att vi inte är försiktiga och ansvarsfulla mot vår jord. Det är vi som tagit hit de främmande arterna, det är vi som förflyttat dem till ett nytt område där de dessutom sprider sig snabbt, blir invasiva och hotar den biologiska mångfalden. Varför blev det så här tänker jag, men svaret är enkelt, det är vi människor som är det största problemet när vi med hjälp av transportmedel runt 1800-talet börjar förflytta oss kors och tvärs över jorden och hjälper främmande, vackra och ilskna arter att hamna på fel platser och bli invasiva.

Södvikens strandängar

Saltmålla, glasört och saltört så vackra namn. Vi får veta att de finns i Södvikens strandängar på norra Öland, där växer de i skonor, skonor är små vattensamlingar som bildas vid högvatten när havet fyller på dem. Sedan dunstar vattnet succesivt bort och salthalten stiger påtagligt, få växter klarar denna höga salthalt. Tyvärr hotas saltmållan, glasörten och saltörten av den gula Strandkotulan som kommit hit från Sydafrika och Namibia och som med människans hjälp förts med barlastvatten i båtar och etablerat sig på svenska kuststränder. Den odlas också ibland i svenska trädgårdar och i dammar där den också kan "smita" ut. -Den sprider sig med blixstens hastighet och är mycket invasiv, Ulla-Britt fortsätter, -Varje liten planta producerar omkring 50 000 frön som betesdjuren trampar runt i och hjälper till att sprida. Även Vitkindade gäss anses ha hjälpt till att sprida dem. Hon fortsätter: -Öland har mest kotula i hela Sverige och den hotar att slå ut många arter. Blomningen ger en gul, tät matta som kväver det mesta. En kvadratmeter av ett kotulabestånd kan producera mer än två miljoner blommor som dessutom innehåller en citrondoftande olja som ratas av betesdjur så blommorna kan sprida sig utan att bli uppätta! Ja där ser ni, återigen kan de invasiva arterna härja fritt. De kan t.o.m. dofta citrus så att de inte blir uppätta av kossorna!

Hur kan vi hjälpa till att inte sprida de invasiva arterna vidare?

-Jo, säger Ulla-Britt, ni kan undvika att odla växter med bär som kan spridas med fåglar. Ni ska aldrig slänga trädgårdsrens i naturen, den ska lämnas på kommunens återvinning. Invasiva arter ska förpackas i säckar som ska förslutas och brännas på återvinningen och ni måste berätta för personalen att ni har invasiva växter i säckarna! Jag kan inte låta bli att tänka att det känns som om vi förbereder oss för ett krig, ett krig som vi själva har startat.

-Är inte blåelden invasiv, vi har hela tomten full, säger en man. -Ja, säger en annan, den verkar svår att få bort. -Får man ta bort den? -Den sticks, säger en annan

-Blåelden räknas inte som invasiv, säger Ulla-Britt eftersom den är känd sedan 1700-talet och de främmande arterna som riskerar att bli invasiva kom efter 1800-talet. Vi får veta att man får ta bort den från sin tomt, att den är tvåårig och älskar torrsomrar.

-Kommer ni ihåg den heta torrsommaren 2018, säger hon och fortsätter:

-Blåelden älskar varmt och torrt väder och sommaren 2019 och 2020 exploderade i hela Sverige i Blåeld och på Öland har den ökat allra mest, så visst kan den bli invasiv, vi får se.

Invasiva förbjudna arter på Öland

Ulla-Britt berättar att man absolut inte får ha levande exemplar av Gudaträd, Sidenört, Jätteloka och Jättébalsamin på Öland, man får heller inte importera, sälja, byta, odla eller transportera växterna.

Vi är flera som undrar hur vi känner igen invasiva arter. -"Naturvårdsverket kommer att ta fram en nationell lista över invasiva arter i höst", svarar Ulla-Britt och Sverige

funderar på att ta fram en egen. Jag tittar på klockan, frukostmötet är snart slut och här står hon en livs levande blomnörd, en nörd som trollbundet oss i snart en timme, en hel timme som känns som en lycklig evighet! Jag ska nog bli blomnörd i mitt nästa liv!

Hur känner man igen en blomnörd?

-Vill ni veta hur man känner igen en blomnörd, säger Ulla-Britt med ett leende. -Jo, om ni ser någon klättra på otillgängliga platser, tex. branta bergskrevor vid havet där risken att ramla ner är stor, då är det garanterat en blomnörd. -Eller om ni ser någon som kryper omkring på alla fyra och letar spännande arter på ett alvar någonstans på Öland då är det med all säkerhet en blomnörd. Hon berättar att hon gjorde precis det, ålade omkring på södra Öland och letade när hon mötte en bonde som sade: - Har ho tappe nåt? Ska en hjälpe en å lete? Hon försökte förklara att hon letade efter några särskilda blommor, han flinade och snuset rann, -Ja, jag har hört att ho e på de viset...-Ser ni däremot en läkare krypa omkring i en trädgård med lupp, då är det garanterat en blomnörd! Vi skrattar! Hon berättar att när hon var på hembesök hos sina patienter så brukade hon först leta igenom trädgården efter intressanta gräsarter och sedan undersöka patienten. -Tro nu inte att jag åsidosatte patienten! Nej det vara bara vid rutinbesök som jag tog trädgården först! Haha! Publiken gapskrattar! Det är inte bara solen som bländar oss det gör även blomnörden!

-Vad har du om halsen, undrar jag? -Det är en blomlupp svarar hon. -Den är svindyr upplyser en i publiken. Det är klart att en blomnörd ska ha svindyr lupp tänker jag och vilken tur att vi har blomnördar med lupp, för utan dem skulle vi svämmas över av invasiva arter och inte veta hur vi ska bete oss. -Ja, nu är tiden ute, säger vår föreläsare och ni som är intresserade är välkomna ut till min bil och köpa den här! Hon visar upp två stora exemplar -De väger lite så därför ligger de i bagageluckan, vi skrattar och applåderar så det ekar mot piren!

Ett stort tack till vår alldeles eminenta öländska blomnörd! Tack kära Ulla-Britt för att du nördat ner dig i vår öländska flora och för att du givit ut ett 5,8 kilo tungt botaniskt praktverk innehållande 2300 arter, ett praktverk utan motstycke. En Ölands flora som utkom i maj i år och som såldes slut i Sandviks hamn i en blinkning! Tänk att vår egen öländska blomnörd nästan slog vår öländska sångfågel Lill Lindfors i antal besökare på frukostträffarna i Sandvik genom åren. Det sista frukostmötet i för den här sommaren slog rekord!

Ja, då är det slut med frukostmöten för den här sommaren, men nästa sommar blir det mer, så håll ut!

Text: Anne-Sofie Holmberg